

Adorno se nekoná, ale revoluce!

Kořeny a výhonky roku '68 v západním Německu

Ústav pro studium totalitních režimů se podílel na vydání knihy *Revoluce na pořadu dne*, jež do jeho tradičního edičního plánu příliš nezapadá, neboť se zabývá kritickou teorií a jejím vlivem na německé studentské protestní hnutí, stranu Zelených a Frakci Rudé armády. Na publikaci, jež svou kvalitou převyšuje většinu ostatních výstupů této instituce, se bohužel podepsala špatná redakční práce.

MATĚJ METELEC

Knihy Martina Valenty *Revoluce na pořadu dne* mapuje pohyb, jehož středem byl rok 1968 ve vztahu k jeho významnému myšlenkovému zdroji, kritické teorii. Díky tomu je záběr textu poměrně široký: od třicátých let, kdy se kritická teorie formovala v okruhu frankfurtského Institutu pro sociální výzkum (Institut für Sozialforschung, IFS), po počátek osmdesátých let, kdy se ze zbytků západoněmecké mimoparlamentní opozice (Außerparlamentarische Opposition, APO)

Co je kritická teorie?

Zjednodušeně řečeno, kritická teorie je, nebo přinejmenším ve svých počátcích byla, na neomarxismu založená kritika společnosti, jež do sebe pojímá celé spektrum humanitních disciplín od sociologie přes psychoanalýzu až po literární vědu nebo muzikologii. Valenta se ve své knize zabývá důkladněji jen její první generací, jíž vymezují především jména Max Horkheimer, Theodor Adorno, Erich Fromm a Herbert Marcuse, okrajově pak druhou v osobě Jürgena Habermase. Jejich práce v oddílu Rekonstrukce kritické teorie důkladně probere po dekáдах, oborech a význačných dílech tak, aby dostatečně plasticky vyvstaly základní linie, kterými se kritická teorie ubírala a jež v průběhu padesátých a šedesátých let ovlivňovaly budoucí představitelé APO. Podstatné je mimo jiné spojení Freuda a Marxe, kritika osvícenského instrumentálního rozumu, jednorozměrnost člověka v kapitalismu nebo upozorňování na manipulativnost masové kultury.

Obdobně pak Valenta nastiňuje zrod (nejen) studentského hnutí z let 1967–68. Jeho počátky leží v protiatomových protestech konce padesátých let, ve Svazu německých studentů (Sozialistische Deutsche Studentenbund, SDS), který se v téže době odloučil od SPD, nebo v Subverzivní akci, radikální skupině vzniklé v roce 1962, jejímž členem byl

návštěvě perského šáha zastřelil studenta Benno Ohnesorga. Protesty radikalizujícího se hnutí dále akcelerovala stupňující se válka ve Vietnamu, jež je internacionalizovala: došlo k přejímání forem protestů z USA (sit-in, teach-in) a zakládání alternativních kritických univerzit. Po slavné konferenci o Vietnamu studenti zaplavili ulice, skandující „Ho-Ho-Ho-Ho-Či-Min“. Byly založeny radikální skupiny Kommune 1 a Kommune 2, jež experimentovaly s alternativním životním stylem a zároveň se měly stát ohnisky odporu. Toto vzednutí, jež mnozí považovali za potenciálně revoluční, však netrvalo dlouho. Po štvavé kampani Springerova mediálního koncernu (mimochodem, dnešního vlastníka Blesku nebo Reflexu) byl 11. dubna 1968 spáchán atentát na Rudi Dutschkeho. Třicátého května téhož roku pak byly schváleny kontroverzní zákony o nouzovém stavu. APO se pod tíhou těchto porážek vnitřně rozložila a rokem 1969 začala éra terorismu; rok po vzniku prvního teroristického uskupení Tupamaros Westberlin se v roce 1970 zrodila nejznámější evropská levicová teroristická skupina RAF.

Otcové a děti

Nejvíce prostoru Valenta věnuje kritické teorii, APO a jejich vzájemnému vztahu. Vcelku logicky, protože jak RAF, tak i Zelení vycházeli

SDS Argument a Nová kritika. V době formování hnutí právě Frankfurtská škola poskytovala potřebná analytická a kritická východiska a nástroje. Tento nepominutelný vliv však postupně oslaboval. Nejvíce patrný byl vliv myšlení Marcuseho, jenž na rozdíl od Horkheimera či Adorna neustoupil ze své dřívější radikality (je zajímavé, že Adorno, ve třicátých letech komunista napadající Ericha Fromma pro příliš obecný humanismus, se během pobytu v USA sám k této pozici přiklonil a spolu s Horkheimerem „očistili“ kritickou teorii od příliš marxisticky znějících termínů).

Postupně ale čím dál větší význam získávala pro APO praxe a také píšící revolucionáři zemí třetího světa jako Che Guevara nebo Mao Ce-tung. Právě rozpor teorie a praxe vedl v osmašedesátem k rozchodu APO s kritickou teorií. V době, kdy protestní hnutí bylo již ve střetu se státem, „profesoři“ buď stále jen přednášeli, nebo se vložili do postavení proti revoltujícím studentům: Horkheimer vyjádřil podporu válce ve Vietnamu, Adorno zavola na studenty obsadivší IFS policii, Habermas obvinil Dutschkeho z levicového fašismu. I Marcuse, jehož věta „V této společnosti má výrobní aparát tendenci k totalitizaci v té míře, v níž určuje nejen společensky potřebná povolání, dovednosti a postoje, nýbrž i individuální potřeby a přání“ zní dodnes aktuálně, byl vypískán, protože explicitně nevyzval k revoluci. Hnutí nerealisticky očekávalo od autorů kritické teorie něco, co nechtěli a ani nemohli splnit: že se postaví do čela revoluce. Ale Adorno ani Marcuse nikdy nebyli revolucionáři typu Lenina a těžko se dalo předpokládat, že se jimi stanou na sklonku života. V jednom z textů Kommune 2 tedy muselo nevyhnutelně zaznít: „Tedy Adorno se nekoná, nýbrž revoluce.“

Teorie požírá své děti

U teroristů už Valenta příliš ohlasů kritické teorie nenachází. Její recepce se vrací až se stranou Zelených, a to nejvíce v osobě Ericha Fromma. Die Grünen se ve své době stali úspěšnou alternativou k tradičním politickým stranám a dokázali přinášet nová témata novým způsobem, aniž by se zřekli dědictví roku '68. To se ubíralo ale i jinými cestami. Martin Valenta mluví v kontextu „sebezničení kritické teorie“ o tom, že „nechtěným a nečekaným vedlejším efektem destrukce (autoritativních) tradičních hodnot a norem, kterou iniciovalo protestní levicové hnutí šedesátých let, se stala konjunkturní antropologicky poněkud pokleslého konzumerismu a neoliberalismu“. Možná je po této „pokleslé“ éře na pořadu dne důkladnější návrat k myšlenkám, jež formovaly rok 1968, a k jejich teoretickým kořenům. Kniha *Revoluce na pořadu dne* k tomu v českém prostředí poskytuje ojedinělou příležitost.

Autor je publicista.

Martin Valenta: *Revoluce na pořadu dne*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2011, 320 stran.

Zlomovým bodem APO byl 2. červen 1967, kdy policista v civilu na demonstraci proti návštěvě perského šáha zastřelil studenta Benno Ohnesorga. Foto Jürgen Henschel

formovala strana Zelených (Die Grünen). Valenta se hlásí k Foucaultovi a jeho metodou je diskursivní analýza, tj. rozbor textů. Díky tomu zpřístupňuje často málo známé, či v českém prostředí zcela neznámé texty, manifesty a prohlášení, jež formovaly hnutí roku '68 ve Spolkové republice Německo. Poněkud nešťastné je, že kniha, jež je svým obsahem nesporně pozoruhodná, trpí naprosto mizernou redakcí, resp. její absencí. Na vydání se podílel poněkud kuriózní triumvirát: FSV UK, Matfyzpress a Ústav pro studium totalitních režimů. Výsledkem je nespolehlivý překlepů, chyb v syntaxi a názvech textů, chybějících slov, občas se objeví tatáž věta dvakrát po sobě. Od četby to sice neodradí, ale obtěžuje to.

i budoucí studentský vůdce Rudi Dutschke. Motorem APO byly zákony o nouzovém stavu, jež mnozí vnímali jako návrat autoritativního vládnutí do Německa a s tím spojená personální provázanost nacistického režimu s tehdejší západoněmeckou současností. Například ve vládě velké koalice CDU a SPD v roce 1966 se kancléřem stal Kurt Georg Kiesinger, oddaný člen NSDAP od roku 1933 do konce druhé světové války. Množství bývalých nacistů ve vedení státu, ale i univerzit nepobuřovalo jen levicovou mládež. Právě znechucení neuskutečněnou denacifikací bylo důvodem emigrace a přijetí švýcarského občanství filosofa Karla Jasperse.

Zlomovým bodem APO byl 2. červen 1967, kdy policista v civilu na demonstraci proti

právě z APO. Autoři kritické teorie strávili druhou světovou válku většinou v americkém exilu. Marcuse a Fromm po ní v USA zůstali, Horkheimer a Adorno se vrátili do Spolkové republiky Německo, kde obnovili IFS. Zvláště Horkheimer, který ještě v roce 1939 napsal: „Kdo ovšem nechce mluvit o kapitalismu, měl by mlčet i o fašismu“, úspěšně rozjel akademickou kariéru (stal se rektorem Frankfurtské univerzity), vyhýbal se radikalitě a zůstal víceméně akademicky konformní. To bylo od té doby, až na dočasné výjimky, nadále charakteristické i pro zbytek Frankfurtské školy.

Vztah APO ke kritické teorii byl nejužší na počátku šedesátých let, kdy se recepce jejích autorů často objevovaly na stránkách periodik